

КОСВЕНИ ЕВИДЕНЦИАЛИ И СТЕПЕНИ НА ДОСТОВЕРНОСТ (ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК)¹

Красимира АЛЕКСОВА

СУ „Св. Климент Охридски“

E-mail: krasimira_aleksova@slav.uni-sofia.bg

INDIRECT EVIDENTIALS AND DEGREES OF RELIABILITY (ON DATA FROM BULGARIAN)

Krasimira ALEKSOVA

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

E-mail: krasimira_aleksova@slav.uni-sofia.bg

ABSTRACT: The paper presents the results of an experimental study on the evaluations of the reliability of utterances, which consist of different evidential forms in Bulgarian. The total number of respondents is 171, aged 20 – 25. All of them are Arts and Humanities students who participated in the experiment before studying the evidential forms at university level. The structure of the experiment bears similarities to the one conducted by St. Fitneva (Fitneva 2001), however, the theoretical principles applied in the two studies are different, which leads to a sharp distinction in both the experimental materials used and the results of the gathered data. The empirical data of the study presented here evidences that the respondents' evaluations of speech utterances reliability correspond closely to the semantic nature of the evidential forms. One of the most important results of the experiment is that there is no subordinate relationship between the conclusive and the renarrative forms in the Bulgarian language. Given that the paper also advocates that the empirical data is absolutely in line with the theoretical view that any hierarchy between the two features, 'subjectivity' and 'renarration', can hardly be seen: any existing difference in the frequency of the conclusive and the renarrative forms could easily be examined. The results of the experiment also show that there is a similar distance of reliability between the three indirect evidential forms.

KEYWORDS: evidentiality, conclusive, renarrative, dubitative, epistemic modality, reliability, evaluation

1. Въведение

Един от най-спорните въпроси, свързани с евиденциалността като граматическа категория, е дали тя има модален характер. Решението на този въпрос е зависимо от дефинирането на инвариантното значение на граматическата евиденциалност. Ако то се свежда до кодиране на източника на информацията (Aikhenvald, 2004), то тогава евиденциалността се възприема като независима от модалността на знанието. Но ако се възприема виждането, че евиденциалността изразява оценката на говорещия за достоверността на изказването му, то естествено евиденциалната категория се присъединява към граматическите средства за изразяване на епистемична модалност (Palmer, 1986; Willet, 1988; Герджиков, 1984). Възможна е и трета гледна точка към връзката *евиденциалност* : *модалност* – за тяхното частично припокриване като в различните езици може да се наблюдават немодализирани и модализирани евиденциални системи (напр. като българската) (Ницолова, 2007, 2008; Плунгян, 2011).

Стремежът да се докаже какво изразяват българските евиденциали: източник на информация за действието или отношение на говорещия към достоверността на изказването, води и до провеждането на психолингвистични експерименти. В една от своите работи Ст. Фитнева (Fitneva, 2001) се стреми експериментално да аргументира твърдението си, че евиденциалните форми в българския език изразяват по-скоро информация за източника на информация, отколкото отношение на говорещия към достоверността на съобщаваното. Теоретичните възгледи за семантиката и парадигмата на евиденциалността в българския, от които изхожда Ст. Фитнева, при провеждането на анкети с деца на 6 и 9 години, както и изводите, до които достига авторката, години наред ме провокираха да реализирам експериментално проучване, което изхожда от друга теоретична основа.

¹ Настоящата статия е резултат от работата по научноизследователския проект на тема: „Балканските езици като еманация на етно-културната общност на Балканите (типология на глагола)“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОН.

Една от най-важните характеристики на експериментите на Ст. Фитнева, които провокираха интереса ми, е фактът, че чрез тях се изследва не мнението на говорещия, а оценката на слушащия за изказването на говорещия. Важно е да се подчертае този факт, защото от защитаваната тук гледна точка изводите, които се правят въз основа на анкетиране на слушащия, не могат категорично да докажат какво изразяват евиденциалните форми – източник на информация или ангажираност на говорещия с достоверността, тъй като се отчита само рецепцията на изказването. Ако стремежът е да се докаже какво е значението на евиденциалните форми, то не може да бъде пропусната гледната точка на онзи, който ги е избрал в своето изказване – говорещият. Съпоставката между неговата позиция и гледната точка на слушащия може да даде на изследователя повече информация за продукцията и рецепцията на евиденциалните форми във връзка с изразяваната от тях граматическа семантика и модална принадлежност. Ще си послужи с аргумент, който Ст. Фитнева използва с друга цел, опирайки се на Дю Боа (Du Bois, 1986) – а това е виждането, че знанието е съконструирано от говорещия и слушащия в техния диалог (Fitneva, 2001, p. 405). Всеки от съкомуникаторите има възможността да оценява информацията в изказването, подчертава авторката (Fitneva, 2001, p. 405). Затова се насочих към идеята да съпоставя оценките на говорещия и на слушащия за изразяваната от евиденциалните форми семантика. Но това е твърде обемна задача, която изисква реализиране на няколко експеримента, тяхната обработка, обсъждане и анализ. В настоящата работа се коментират само резултатите от оценките на слушащия за изказвания на говорещия, съдържащи различни евиденциални форми. Целта е да бъдат съпоставени оценките на група слушащи за достоверността на изказвания с всяка от четирите евиденциални глаголни форми. Тъй като в тази работа се изхожда от виждането, че евиденциалната категория в българския е изградена върху признаците ‘субективност’ и ‘преизказност’, една от задачите на анкетното проучване е да потърси отговор на въпроса дали оценките за достоверност/надеждност на възприемащите изказването с евиденциални форми отговарят на семантичната натовареност на отделните евиденциали. Друга конкретна задача е да се потърси отговор на въпроса дали признаците ‘субективност’ и ‘преизказност’ се намират в йерархия според оценките на анкетирания за достоверността на изказването при перцепция на реч. А това означава да се потърси дали изказванията с преизказни форми се оценяват от слушащите като маркиращи по-ниска степен на достоверност, отколкото конклузивните, или пък обратното – конклузивните форми водят слушащия до по-ниски оценки за достоверност на изказването.

В по-нататъшния текст първо се коментира позицията на Ст. Фитнева, проведените експерименти и изводите от тях, след това се представя експериментът, който реализирах, като се обсъждат и анализират резултатите от него.

2. Експериментите на Ст. Фитнева и изводите от тях

Ст. Фитнева твърди, че оценката на говорещия за истинността на съобщаваното (speaker attitude) и източникът на информацията (source of information) са две разграничими значения, носени от епистемичните маркери. Под източник на информация се разбира изразяване от говорещия на пряка перцепция, на препредадена информация или на инференция, т. е. източникът на информация е свързан с въпроса как говорещият е придобил информацията, която съобщава. Оценката на говорещия се свежда до убедеността му в истинността на съобщаваното, а тази убеденост може да се реализира чрез изразяване на увереност в достоверността или на съмнение. И източникът на информация, и оценката на говорещия определят надеждността на съобщаваното, но употребата им съответства на различни обстоятелства (Fitneva, 2001, p. 405).

Докато оценката на говорещия за достоверността на съобщаваното може да бъде градирана, надеждността, носена от източника на информация, варира според контекста (Fitneva, 2001, p. 404). Макар че е невъзможна абстрактна скала на надеждността на източниците на информация, отделните контексти могат да доведат до градирането им. Например описанието (като вид контекст), базирано на различни видове перцепция, няма да има същата тежест като обяснението, което изисква съждение (Fitneva, 2001, p. 405). Описанието е резултат от директна перцепция, а обяснението изисква говорещият да отиде по-далече от прякото наблюдение, за да свърже ситуацията със знанията си, което предполага протичане на ментални процеси като инференцията (Fitneva, 2001, p. 405).

За да бъде изяснена позицията на Ст. Фитнева, първо трябва да се представи виждането ѝ както за формалната парадигма на евиденциалите в съвременния български език, така и за семантичните им признаци. Авторката не използва термините индикатив, конклузив, дубитатив, а

представя всъщност примери с евиденциални форми на аориста, описвайки ги чрез наличието или липсата на спомагателния глагол *съм*, т. е. [+BE] и съответно [-BE]. Струва ми се неподходящо (а и невярно) аористните евиденциални форми в **Таблица 1** да се описват чрез термините перфект и плусквамперфект. Това формално описание създава погрешно впечатление за темпоралната принадлежност на формите.

Един от съществените проблеми както в публикацията на Ст. Фитнева от 2001 г. (Fitneva, 2001), така и в работата от 2008 г. (Fitneva, 2008) е свързан с формалната парадигма на българската евиденциална категория. В нито една от двете публикации евиденциалната парадигма не е представена в цялост, а са дадени само четири форми (вж. **Таблица 1**). Авторката въобще не повдига въпроса за съпадението на индикативния перфект (*чел е*) и конклузивния аорист (*чел е*), нито на съпадащите, от една страна, преизказни форми на перфекта и плусквамперфекта (*бил чел*), с дубитативния аорист (*бил чел*), от друга страна. Неотчитането на тези съпадения (включващи случаи на бипартиципалност и бидетерминативност) има съществени последици за експериментите, които провежда Ст. Фитнева, които се коментират по-долу.

Ако се потърсят вижданията на Ст. Фитнева за семантиката на евиденциалните форми, ще стане ясно, че две опозиции оформят значението на представените в **Таблица 1** форми – *перцептуално* : *когнитивно придобита информация* и *първа ръка* : *втора ръка информация*. Първото противопоставяне лежи върху въпроса как е придобита информацията: чрез перцепция (индикатив и ренаратив според приетата тук терминология) или чрез когнитивен процес (конклузивни и дубитативни форми). Втората опозиция се оформя върху въпроса каква е връзката между говорещия и придобиването на информацията, а това предполага разграничаване на *първа ръка* (пряка, непосредствана, собствена информация според други интерпретации) или *втора ръка информация* (косвена, опосредствана, несобствена) – а това са ренаративните и дубитативните форми. Подобни опозиции са донякъде оправдани в плана на миналото, но в плана на неминалото трудно може да бъде обоснована перцепцията като семантично съдържание на индикативните форми.

Таблица 1: Значения на евиденциалните форми според Ст. Фитнева (Fitneva, 2001, p. 410)
Source-of-information in Bulgarian

How the information was acquired	How the speaker is related to the acquisition of the information	
	First-hand	Second-hand
Perceptually	<i>Toj zamina.</i> Simple past	<i>Toj zaminal.</i> [-BE] perfect
Cognitively	<i>Toj e zaminal.</i> [+BE] perfect	<i>Toj bil zaminal.</i> [-BE] past perfect

Вариант на вижданията на Фитнева за семантичните признаци, изграждащи българската евиденциална система, могат да се видят на **Таблица 2**. Начинът на придобиване на информацията е назован „модалност“, а връзката между придобиването на информацията и говорещия е дефинирана като „авторство“.

Таблица 2. Организация на българската евиденциална система според Ст. Фитнева (Fitneva, 2008, p. 851).

Modality	Authorship	
	First-hand	Second-hand
Perceptual	Direct perception	Hearsay
Cognitive	Inference	Report of inference

В настоящата работа се споделят възгледите на Г. Герджиков (1984), че категорията модус на изказването на действието (евиденциалност) е изградена по признаците ‘преизказност’ и ‘субективност’, като удостоверителните форми (индикативът) са абсолютно немаркираният член на

категорията, преизказните (ренаративът) и умозаключителните форми (конклузивът) са единично маркирани (но по различни признаци) – съответно по признака преизказност и по признака субективност, докато недоверчивите форми (дубитативът) са двойно маркирани – и по преизказност, и по субективност. Ако се направи опит да се потърсят паралели между представените две гледни точки за признаците, изграждащи евиденциалността в българския език, може да се каже, че една от опозициите у Фитнева – *първа ръка : втора ръка* (по признака авторство), кореспондира донякъде с признака преизказност. Проблемно е обаче приемането на равнищата на признака ‘модалност’ (вж. **Таблица 2**) – за директна перцепция може да става дума само в плана на миналото. Когнитивният признак у Ст. Фитнева се свежда до инференция, което води до твърде спорното виждане, че т. нар. тук дубитативни форми изразяват препредаване на инференция (report of inference). Това обаче не отговаря на значението на дубитатива в българския език – субективна негативна оценка за достоверността на чуждо изказване. Множество изследвания потвърждават изразеното несъгласие (напр. Алексова, 2015, 2015а; Герджиков, 1984; Ницолова, 2007, 2008).

Ако се възприеме виждането, че вторият признак в евиденциалната категория е когнитивен, то по-точно би било да се каже, че при конклузива той се реализира в различните контексти и времеви планове като субективно твърдение, субективен извод, обобщение, умозаключение (с най-честа употреба в плана на миналото умозаключение, субективен извод, обобщение), а при дубитатива като когнитивен процес, в резултат на който се изразява субективна резервираност към чуждо изказване, негативна оценка за достоверността му, несъгласие, отхвърляне, категорично несъгласие и др. под.

Ст. Фитнева (2008) провежда два експеримента, които имат за цел да проверят кои признаци (модалност: перцептуална или когнитивна информация, авторство: първа или втора ръка информация) използват като основа за своите оценки две групи деца – 6-годишни и 9-годишни. Първият експеримент има следната логика: А задава въпрос на В и на С за мястото, където се намира общият им приятел D. От своя страна В и С дават отговори с различаващи се евиденциални форми (общо 6 комбинации) и различна информация за локацията на D. Въпросът към анкетираните 2 групи деца (на 6 г. и на 9 г.) е на кого е повярвал А – на В или на С. Проблемният елемент в детайлно планирания и проведен експеримент е фактът, че в част от отговорите, които дават героите В и С, се съдържат конклузивни форми на аориста (напр. *отишъл е*), които съвпадат с индикативния перфект (*отишъл е*). Допускането на подобна нееднозначност създава шум в експерименталните условия. В изречението с конклузивен аорист = индикативния перфект няма лексикални маркери, които да разрешават проблема със съвпадението на формите. Проблематично е дали при тази ситуация 6-годишните, а и 9-годишните деца биха могли да различат чии семантични признаци са изразени в изказването – на индикативния перфект или на конклузивния аорист.

Според хипотезата на Ст. Фитнева, ако се пита за локация на действието, то това ще подтиква децата респонденти да търсят перцептуално възприета информация. Освен това как информацията е възприета, ще бъде по-значимо от това дали говорещият, или друг е възприел информацията. Авторката посочва, че в този случай перфектната форма без спомагателен глагол ще бъде оценена като по-надеждна от перфектната със спомагателен глагол (Fitneva, 2001, p. 411). Не стоят така нещата, ако се пита какво действие е извършено (втори експеримент). Първият експеримент в публикацията от 2001 г. (Fitneva, 2001) сочи, че повечето от анкетираните (58 % от 6–7-годишните и 75 % от 9–10-годишните) са избрали като по-надеждна информацията, изразена чрез перфектни форми без спомагателен глагол (Fitneva, 2001, p. 411). При втория експеримент на Фитнева (когато се пита за действие) и при двете групи анкетираните преобладава изборът на изказванията с конклузивни форми (по терминологията тук) като по-надеждни, отколкото преизказните (54 % при 6–7-годишните и 67 % при 9–10-годишните) (Fitneva, 2001, p. 411–412).

3. Проведеният експеримент

Цели. Основната цел на проведения експеримент е да се потърси отговор на въпроса дали четирите евиденциала в българския език (индикатив, конклузив, ренаратив и дубитатив) са в йерархия в зависимост от достоверността на изказването според оценките на анкетираните лица. Производна от тази цел е задачата да се изследва според отговорите на респондентите дали признаците преизказност и субективност се различават по достоверностна оценка от страна на възприемащия изказването. А това ще даде информация за евентуалната йерархична скала на

косвените евиденциали по този тип оценка на възприемачия. Необходимо е отново да се подчертае, че става въпрос за рецепцията на изказването, за оценките на възприемачия евиденциалните форми.

Участници. В изследването участваха 171 студенти от хуманитарни специалности: 34 % от *Българска филология*, 16 % от *Руска филология*, 17 % от *Източните филологии*, 6 % *Логопедия*, 22 % от педагогически специалности и 5 % от други филологически специалности (*Немска, Английска филология*). Анкетирани жени са 88 %, а мъжете са 12 %. Всички са носители на българския език като първи. Целенасочено бяха избрани не деца, а достатъчно зрели респонденти, тъй като целта не е да се изследва възрастовата разлика при оценка на надеждността на изказването чрез опиране върху перцептуалната или върху когнитивната информация. Изборът на зрели респонденти може да се атакува с аргумента, че върху оценките им за достоверността ще въздейства и обучението по граматика. Не можем да опровергаем това влияние от средното образование, но всички наши анкетирани носят този признак, така че той не е релевантен разграничител. Това че анкетирани са от хуманитарни специалности би могло да има въздействие, което се опитам да избегна, провеждайки експеримента, преди да бъдат преподавани евиденциалните форми.

Подготовка, емпирични материали и провеждане на изследването. В този първи експеримент от серията планирани бе избрано анкетният материал да съдържа история, в която **A** задава въпрос на **B** и **C** за мястото, на което ще бъдат приятелите му **D** и **E** (вж. Q1 – Първи въпрос). Този избор показва близост с първия експеримент на Ст. Фитнева (2001, 2008).

Целенасочено тук бе избрано **A** да търси двама души, за да бъдат отговорите на **B** и **C** в мн. ч. – при слухова перцепция формата за мн. ч. *са* е по-отчетлива от формата *е* за ед. ч. При подготовката на материалите съзнателно бяха избегнати евиденциални форми за аорист в изказванията на **D** и **E**, както е в експериментите на Ст. Фитнева (2001, 2008), тъй като конклузивният аорист съвпада с индикативния перфект. Бъдещите евиденциални форми в настоящия експеримент съвпадат с евиденциалните форми за бъдеще време в миналото, но това е темпорално различие, а не като в експериментите на Фитнева разлика в евиденциалната принадлежност. Евиденциалната многозначност компрометира експерименталните резултати, когато се търсят оценки за достоверността на изказването.

Изготвени бяха шест варианта на експерименталния материал, за да могат да се противопоставят един на друг четирите евиденциала, напр. в Q1 противопоставянето е между преизказните и конклузивните форми. Въпросът, който се задава на респондентите и при шестте варианта, е на кого е повярвал Иван.

Q1. Иван решава да потърси приятелите си Стефан и Александър, за да разбере къде ще ходят утре сутринта. Среца Мартин и го пита знае ли къде ще ходят Стефан и Александър утре сутринта. Мартин отговаря:

– Щели да ходят на игрището.

Иван продължава пътя си и среща Калоян.

И него го пита дали знае къде ще ходят Стефан и Александър утре сутринта. Калоян отговаря:

– Щели са да ходят на плуване.

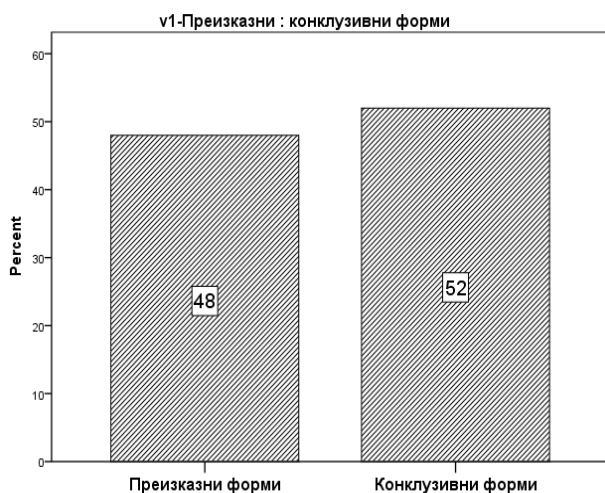
На кого е повярвал Иван?

Анкетирането се извърши онлайн чрез изпращане на линк към анкетата, изготвена чрез свободно достъпната платформа *Qualtrics*. Всеки от респондентите има достъп само до един от шестте варианта, за да се избегне влияние между отделните варианти върху решението на отговарящия. Програмата сама избира въпроса за всеки анкетирани, затова и отговорите на шестте варианта не са абсолютно еднакъв брой. Преодоляването на тази разлика се извършва чрез коментиране на процентите във всяка група, а не чрез посочване на абсолютни стойности.

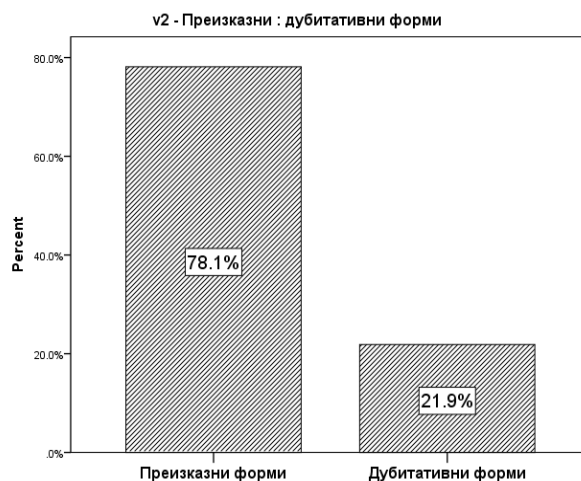
Резултати и анализи. В първия вариант (v1 – Преизказни : конклузивни форми) са участвали 25 анкетирани. От граф. 1 проличава, че 48 % са предпочели като по-достоверно изказването с преизказни форми, а 52 % – с конклузив. В абсолютни стойности разликата е само един отговор, а стандартното отклонение при биноминално разпределение е 0.4996 (близо до 0.5). Данните сочат, че преизказните и конклузивните форми не могат ясно да се разграничат по степен на достоверност от гледна точка на респондентите. Тези резултати издигат хипотезата, че при въпрос за локализация признаците преизказност и субективност не могат да се йерархизират според перцепцията на слушащия. Следователно признакът ‘препредаване на чужда информация’ не води до по-ниска или по-висока оценка за достоверност в сравнение с признака ‘субективно

умозаключение, извод, твърдение'. Настоящите данни не отговарят на резултатите от първия експеримент на Ст. Фитнева (Fitneva, 2001). Вероятно разликата се дължи на възрастта на респондентите. Издигнатите тук хипотези би трябвало да бъдат проверени сред по-голям кръг респонденти (а и с добавен социолингвистичен аспект – респонденти от различна възраст, местоживееене, професия, специалност и под.), а също така да бъдат сравнени с данните от експеримент, в който героите **В** и **С** биват питани за действието, което са извършили **Д** и **Е**.

Графика 1

Графика 2

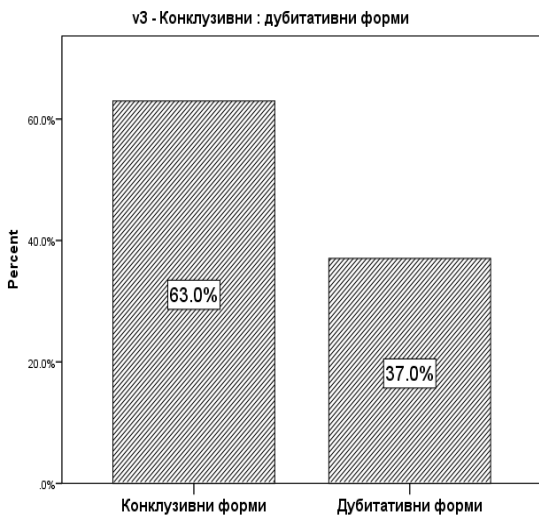

На втория вариант (**Графика 2**) са отговорили 32 души. Изказването с преизказна форма е оценено от 78.1 % респонденти като по-достоверно от съдържащото дубитатив (21.9 %), а стандартното отклонение е 0.41234. В този случай оценките на възприемащите двете изказвания отговарят на степента на маркираност на двата евиденциала – и двата носят признака ‘преизказност’, но дубитативните форми изразяват и ‘субективност’ (субективна негативна оценка за достоверността на предаваното чуждо изказване).

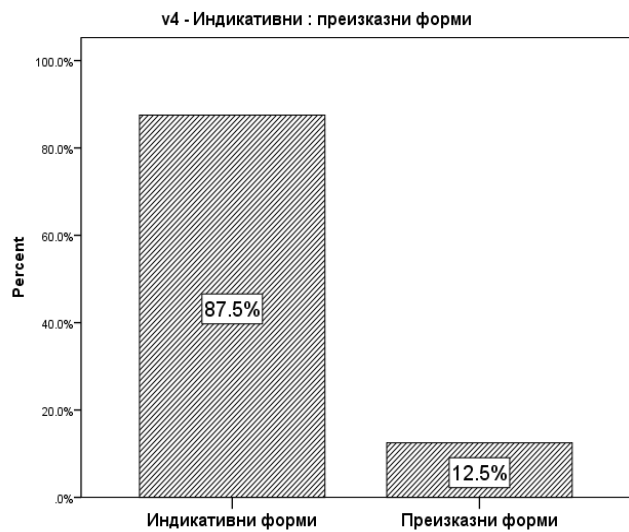
При третия вариант (**Графика 3**) анкетираните 27 души избират дали може да се повярва на изказването с конклузив, или на това с дубитатив. Процентите – 63 % за конклузива и 37 % за дубитатива (стандартно отклонение 0.4829), говорят, че според възприемащите между двата косвени евиденциала има йерархия в степента на достоверност. Тази субординация отговаря на признаковата маркираност – и конклузивът, и дубитативът носят признака ‘субективност’, но дубитативът изразява и преизказност.

Ако при противопоставянето преизказни : дубитативни форми съотношението е 78.1% : 21.9%, то при конклузивни : дубитативни форми пропорцията е 63% : 37%. Това говори, че по-голяма е достоверностната дистанция при разлика по признака ‘субективност’, отколкото по ‘преизказност’. Въпреки този факт, не може да се твърди според данните от настоящото изследване, че помежду си признаците ‘субективност’ и ‘преизказност’ са в субординация (вж. Графика 1).

Графика 3

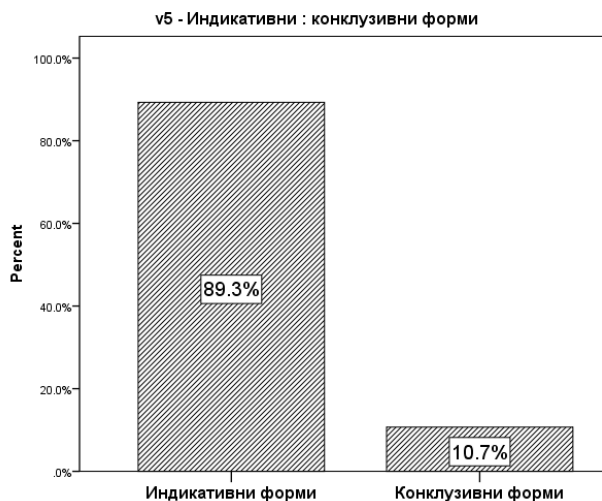

Графика 4

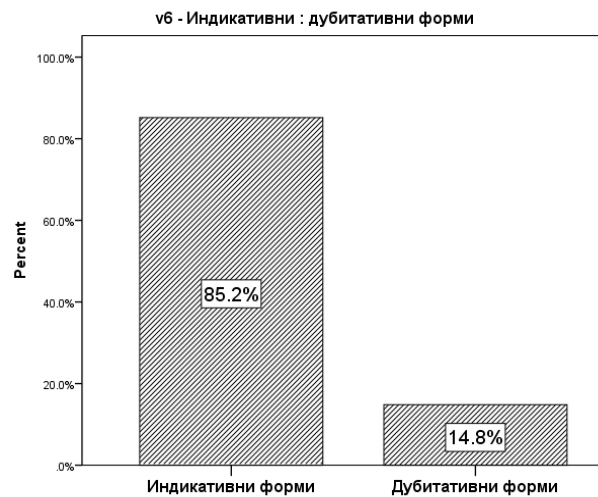

Съпоставката между **Графика 4**, **Графика 5** и **Графика 6** показва, че при оценка на слушателите за достоверността на две изказвания, едно от които е с индикативна форма, а другото – с кой да е от косвените евиденциали, индикативните форми се оценяват като по-надеждна информация от над 85 % (87.5 % на графика 4, 89.3 % на графика 5, 85.2 % на графика 6). Различията между процентите респонденти, предпочели преизказните, конклузивните и дубитативните форми пред индикативните (стандартни отклонения – 0.3307, 0.3052, 0.3553), са от близък порядък. Може да се каже, че според данните тук косвените евиденциали са на почти една и съща достоверностна дистанция спрямо индикатива. Опроверга се хипотезата, че двойно маркираните дубитативни форми би трябвало да са на най-голяма достоверностна дистанция от индикативните. Възприемащият изказване, в което някой изразява негативна оценка за достоверността на чужда информация, не означава непременно, че тази негативна оценка трябва да бъде приета за недостоверна. Напълно възможно е слушащият изказване с дубитатив да повярва именно на него.

Графика 5

Графика 6

4. Обобщения

Една от целите на настоящото емпирично изследване е да провери дали данните за оценка на достоверността на изказванията с различни евиденциални форми отговарят на степента на маркираност на отделните членове на категорията евиденциалност. Резултатите тук дават основание да се отговори положително. Индикативните форми при възприемане на речта винаги се оценяват

като най-достоверни в съпоставка с всеки от трите косвени евиденциала. По-сложен обаче е въпросът за йерархичните отношения между самите евиденциали.

Реализацията на втората цел – установяване дали признаците ‘субективност’ и ‘преизказност’ се намират в субординация по достоверност при въпрос за мястото на действието, показва, че според данните от анкетата подобна субординация не съществува. При въпрос, отнасящ се за мястото на действието, според Ст. Фитнева респондентите се опират върху това как е възприета информацията – чрез перцепция или по когнитивен път (чрез инференция), затова и предпочитанията са към преизказните форми (Fitneva, 2001). Настоящият експеримент не отговаря на резултатите от първия експеримент на Ст. Фитнева (Fitneva, 2001) и опровергава издигнатата от авторката хипотеза.

Фактът, че при рецепция липсва йерархия по достоверност между преизказните и конклузивните форми, поставя въпроса за организацията на категорията евиденциалност. От една страна, данните тук отговарят на положението, че и ренаративът, и конклузивът са косвени евиденциали от един и същи ранг в системата, тъй като са единично, но „обратно“ семантично натоварени, от друга страна, от гледна точка на теорията на граматическите опозиции при два признака е необходимо да се установи каква е тяхната субординация. Както подчертава Г. Герджиков, не само между членовете на една опозиция съществува субординация, не само между граматичните категории съществува йерархия (едни са по-базисни от други), но и между опозициите в една категория се наблюдават неравноправни отношения (Герджиков 1984, с. 27–29). В случая обаче с категорията евиденциалност (модус на изказването на действието у Г. Герджиков) е много трудно да бъде установено дали съществува йерархия между преизказност и субективност – в исторически план, сочи Г. Герджиков, категорията възниква не на основата на единия признак, а след това да се развие другият, а от разделянето на синкретичния признак „опосредстваност на информацията“ на два (преизказност и субективност) (Герджиков, 1984, с. 29); освен това в рамките на 1 и 2 л. отново съществува този синкретичен признак и конклузивът и ренаративът съвпадат, а в езици с двучленна евиденциална категория с косвени евиденциал може да се изразява и преизказване, и (умо)заклучение (Герджиков, 1984, с. 29–30). Единствен показател за стратификацията на двата члена с еднаква степен на семантична сложност е фактът, че преизказните форми се употребяват по-често от конклузивните. В житейски план много по-често предаваме чужда информация, отколкото попадаме в ситуация, в която изказването ни да съдържа собствено (умо)заклучение. Данните от настоящия експеримент потвърждават теоретичния модел, в който между признаците преизказност и субективност не може да бъде установена ясна субординация, но може да бъде посочено различие в честотата на употребата.

Емпиричното изследване дава и основания да се направят наблюдения върху достоверностната дистанция между индикатива и всеки от косвените евиденциали. Опроверга се предварителната хипотеза, че тя е най-голяма между индикатива и дубитатива, т. е. между абсолютно немаркирания член и двойно семантично натоварения. Трите косвени евиденциала са със сходни достоверностни дистанции от индикатива според отговорите на респондентите.

В края на настоящата работа отново подчертавам, че този експеримент е част от една поредица емпирични изследвания. Предстои сравнение с резултати от анкета с въпрос за действието – ситуация, която според Ст. Фитнева оценките за надеждността се базират на това кой първично е възприел информацията – говорещият или друго лице (т. е. *първа : втора ръка информация*). Следващата стъпка е съпоставка с резултати от изследване на гледната точка на автора на изказването за достоверността на собственото му изказване.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Aikhenvald, Al. (2004)** Evidentiality. Oxford: Oxford University Press, 452 p.
- Du Bois, J., (1986)** Self-evidence and ritual speech. – In: Chafe, Wallace and Johanna Nichols (Eds.), *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology*. Norwood, NJ: Ablex, 1986, p. 213–236.
- Fitneva, S. (2001)** Epistemic marking and reliability judgments. Evidence from Bulgarian. // *Journal of Pragmatics* 33, p. 401–420.

- Алексова, Кр. (2015)** Употреби на дубитатива в съвременния български език. – В: Александрова, Ир., Й. Тишева, Кр. Алексова, М. Калинова, Н. Чернокожев, П. Осенова, Р. Божанкова, съст. Филологическият проект – кризи и перспективи. Сборник доклади от международна научна конференция (24–26 април 2015). Велико Търново: Фабер, с. 297–314. (*Aleksova, Kr. Uses of the Dubitative in the Contemporary Bulgarian Language. – V: Aleksandrova, Ir., Y. Tisheva, Kr. Aleksova, M. Kalinova, N. Chernokozhev, P. Osenova, R. Bozhankova, sast. Filologicheskiyat proekt – krizi i perspektivi. Sbornik dokladi ot mezhdunarodna nauchna konferentsia (24–26 april 2015). Veliko Tarnovo: Faber, s. 297–314.*)
- Алексова, Кр. (2015а)** Значение и форми на дубитатива в съвременния български език. – В: Да (пре)окриваш думите. Юбилеен сборник, посветен на проф. д.ф.н. Вера Маровска. Пловдив: УИ „П. Хилендарски“, с. 35–48. (*Aleksova, Kr. The Meaning and the Forms of the Dubitative in Contemporary Bulgarian. – V: Da (pre)okrivash dumite. Yubileen sbornik, posveten na prof. d.f.n. Vera Marovska. Plovdiv: UI „P. Hilendarski“, p. 35–48.*)
- Герджиков, Г. (1984)** Преизказването на глаголното действие в българския език. София: Наука и изкуство, 270 с. (*Gerdzhikov, G. Preizkazvaneto na glagolnoto deystvie v balgarskia ezik. Sofia: Nauka i izkustvo, 270 s.*)
- Ницолова, Р. (2007)** Модализованная эвиденциальная система болгарского языка. – В: Храковский, В., отг. ред. Эвиденциальность в языках Европы и Азии. Санкт-Петербург: Наука, с. 107–197. (*Nitsolova, R. Modalized Evidential System of the Bulgarian Language. – V: Hrakovskiy, V. (ed.) Evidentsial'nost' v yazykah Evropy i Azii. Sankt-Peterburg: Nauka, s. 107–197.*)
- Ницолова, Р. (2008)** Българска граматика. Морфология. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 523 с. (*Nitsolova, R. Balgarska gramatika. Morfologia. Sofia: Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”, s. 523.*)
- Плунгян, В. (2011)** Введение в грамматическую семантику: Грамматические значения и грамматические системы языков мира. Москва: РГГУ, 672 с. (*Plungian, V. Vvedeniye v grammaticheskuyu semantiku: Grammaticheskiye znacheniya i grammaticheskiye sistemy yazykov mira. Moskva: RGGU, s. 672.*)
- Fitneva, S. (2008)** The role of evidentiality in Bulgarian children's reliability judgments. // *Journal of Child Language*, 35, p. 845–868.
- Palmer, F. (1986)** Mood and modality. Cambridge: Cambridge University Press, 243 p.
- Willet, Th. (1988)** A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticalization of Evidentiality. // *Studies in Language*, 1988, 12, p. 51–97.